

FOPP – Unidade 2

1. Antropoloxía: comprensión do ser humano

A antropoloxía comprende estudos científicos e humanísticos que exploran a diversidade da especie humana ao longo da historia. Investiga aspectos relacionados co desenvolvemento e a orixe xenética, social e cultural do ser humano. Para elo, parte da súa **interacción biocultural**, isto é, da relación do individuo co medio, que está determinada por cada cultura.

A antropoloxía como ciencia do ser humano ten como **obxectivo principal** acadar unha comprensión íntegra do ser humano desde diferentes perspectivas: biolóxica, cultural e social. Ademais, ten unhas finalidades entre as que destacan:

- 1) Entender o entorno do ser humano, que define a súa cultura.
- 2) Coñecer a diversidade cultural existente no mundo.
- 3) Analizar a evolución da especie Homo sapiens sapiens para presaxiar o futuro.
- 4) Erradicar os prexuízos sociais, culturais e raciais.

A antropoloxía é a ciencia que estuda as características biolóxicas do ser humano, así como os aspectos sociais e culturais que o rodean, buscando un coñecemento íntegro da humanidade.

1.1. Comprensión do ser humano desde as ciencias sociais e humanas

A antropoloxía consiste no estudo do ser humano tendo en conta a súa diversidade cultural. Ademais, a antropoloxía auxíliase doutras ciencias sociais e humanas como:

1. A **socioloxía**, que estuda o comportamento dun grupo de individuos, centrandose nas súas relacións sociais. Mediante o estudo destas interaccións sociais podemos chegar á comprensión do ser humano.
2. A **historia**, que estuda os feitos vividos polos seres humanos no pasado, intentando coñecer os motivos polos que un feito se produciu e as consecuencias que ese feito puido ter no ser humano ao longo do tempo.
3. A **psicoloxía**, que analiza o comportamento dun individuo. Dentro da ciencia antropolóxica existe a rama da **antropoloxía psicolóxica**, que avalía os procesos mentais dun grupo de individuos que comparten unha cultura determinada e examina como estes procesos se modifican dunha cultura a outra.

1.2. Perspectiva antropolóxica do ser humano

Tomando como referencia a **perspectiva antropolóxica**, podemos aproximarnos á visión e ao coñecemento do ser humano mediante as distintas ramas nas que se divide esta ciencia:

- **Antropoloxía arqueolóxica:** Estuda as distintas sociedades e as súas características culturais a través dos restos arqueolóxicos.

- **Antropoloxía lingüística:** Analiza a lingua e os seus cambios ao longo do tempo. A linguaxe é unha ferramenta de interacción social e mutable, que se adapta ás necesidades dos falantes en cada momento.

- **Antropoloxía filosófica:** Ten como finalidade definir os trazos que caracterizan ao ser humano, centrando-se na indagación sobre a natureza humana e as señas de identidade propias fronte aos demais seres.

- **Antropoloxía científica:** Céntrase na dimensión biolóxica e cultural do ser humano. Distingúense dous campos:

- a) **Antropoloxía física ou biolóxica:** Analiza ao ser humano como organismo animal. Estuda o proceso de hominización para coñecer, entre outros aspectos, a evolución dos homínidos, a xenética e o desenvolvemento do ser humano ou a capacidade de adaptación en distintos ambientes (frío/calor).

- b) **Antropoloxía cultural:** Estuda a orixe, a estrutura e a evolución da cultura humana, tanto nas sociedades pasadas como nas actuais (política, economía, rituais relixiosos, relacións de parentesco, producións artísticas, etc.). En definitiva, estuda o proceso de **humanización**, considerando a cultura como un factor humanizador esencial.

Pola súa banda, cando facemos unha aproximación ao **concepto antropolóxico de cultura**, é importante salientar a idea de que o ser humano está determinado polo seu contorno. Por este motivo, para comprender o seu comportamento ou personalidade, debemos coñecer o medio no que se desenvolve. Un exemplo disto podería ser a ética ou a moral dun grupo, que pode ser cuestionada por outros grupos ou mesmo pode cambiar ao longo da historia.

1.3. Aproximación ao ser humano como animal racional e á súa dimensión natural, cultural e social

Para realizar unha aproximación á definición do ser humano é inevitable aludir á obra Política de **Aristóteles**, onde o filósofo grego afirma que o ser humano é un **animal racional** porque é capaz de chegar a acordos e perseguir obxectivos, de traballar, producir, consumir e divertirse seguindo os ditames da razón. Ademais, engade que tamén é un **animal social**, natural e cívico. Estes tres aspectos están relacionados coa súa natureza, os seus hábitos e a súa capacidade de razoar e de comportarse.

O ser humano necesita á comunidade para desenvolverse como individuo, aspecto relacionado coa dimensión social do ser humano. No **proceso de socialización**, a familia é a primeira comunidade na que se insire o ser humano. Non obstante, o ser humano é complexo e a familia non pode responder a todas as súas necesidades, polo que progresivamente se organizará en comunidades máis grandes.

Ademais, o ser humano tamén posúe unha **dimensión cultural**. Cada ser humano nace nun período histórico concreto e nunha sociedade determinada, o que fará que se ubique

nun marco cultural específico. Os seus comportamentos, valores ou crenzas estarán determinados pola cultura á que pertence. Por este motivo, algúns comportamentos poderían malinterpretarse se non coñecemos a estrutura de valores de onde proceden.

En definitiva, a parte animal é o que fai que o ser humano se asemelle aos animais, correspondente á súa **dimensión natural**. Os hábitos constitúen a súa **dimensión social**; a capacidade de razoar e a linguaxe, que o diferencia dos animais, sendo capaz de discernir entre o ben e o mal, constitúen a **dimensión cultural** do ser humano.

1.4. Características e elementos da cultura

Antes de estudar as distintas formas de entender a cultura, é fundamental que fagamos unha aproximación ao concepto de cultura. Para iso, tomamos como punto de referencia a definición achegada pola Organización das Nacións Unidas para a Educación, a Ciencia e a Cultura (UNESCO), que considera a cultura como o conxunto dos trazos distintivos espirituais e materiais, intelectuais e afectivos que caracterizan unha sociedade ou un grupo social e que abrangue «os modos de vida, as maneiras de vivir xuntos, os sistemas de valores, as tradicións e as crenzas».

A cultura é a adquisición de coñecementos humanos, os hábitos, os valores e as crenzas que recibiu o ser humano ao longo da historia.

Deste xeito, a cultura está determinada polas múltiples experiencias acumuladas pola humanidade ao longo do tempo. Estas experiencias habilitarán a cada individuo para a supervivencia e a adaptación futura do grupo. Ademais, propiciarán as circunstancias necesarias para a aparición de diferenzas culturais.

As **diferenzas culturais** distínguennos, pero non podemos esquecer o noso denominador común: todos somos seres humanos. Así, ante a diversidade cultural podemos adoptar distintas **formas de entender a cultura**. Pero, para iso, sempre debemos partir do feito de que aceptar outras culturas é directamente proporcional a posuír unha mente aberta e estar disposto a aprender. Polo tanto, para entender unha cultura é necesario observar e estudar de preto as persoas, evitando os xuízos de valor; débese manter unha actitude positiva cara á diversidade, intentando atopar os aspectos positivos de todas as persoas. Só así estaremos en disposición de axudar aos seres humanos máis desfavorecidos.

A cultura, que aparece porque o ser humano é un ser que vive en comunidade, posúe as seguintes características:

- a) É **aprendida**, non é innata ao ser humano e alcánzase a través da aprendizaxe.
- b) É **mutable**, polo que vai cambiando segundo as necesidades do grupo.
- c) É **compartida**, porque está determinada polo contexto xeográfico, social e económico, ao que ten que adaptarse coa finalidade de protexer a conservación do grupo.
- d) É **diversa**, posto que existen múltiples culturas en función de distintos criterios.

Cada unha das partes que constitúen a cultura dun grupo, comunidade ou etnia denomínanse **elementos culturais**. A suma desas partes expresa a forma de vivir e de

pensar dunha sociedade determinada. Os ritos, por exemplo, son manifestacións culturais que se desenvolven nun tempo e nun lugar concretos; as celebracións relixiosas son unha mostra diso.

Aínda que hai diversidade de culturas no mundo, todas elas comparten unha serie de elementos culturais:

a) **Valores**. Son normas compartidas sobre o que está ben ou mal, que proporcionan unha orde social.

b) **Crenzas ou tradicións**. Son interpretacións do pasado, do presente ou do futuro, baseadas no sentido común, na sabedoría popular, na relixión ou na ciencia, que dan significado á vida.

c) **Leis**. Son as normas e sancións que regulan como debe actuar ou pensar un individuo ante unha circunstancia concreta.

d) **Símbolos**. Son os signos que establecen a identidade e son recoñecibles por toda a comunidade.

e) **Linguaxe**. É o código empregado por unha comunidade para discutir ou transmitir coñecementos ás xeracións posteriores.

f) **Tecnoloxía**. É un conxunto de coñecementos que impacta no desenvolvemento da vida cotiá coa finalidade de mellorar a actividade do ser humano, creando novos ambientes (físico, social ou psicolóxico).

1.5. O ser humano como ser cultural

A evolución do ser humano propiciou que posúa un sistema nervioso, un aparato locomotor e un aparato fonador que o dotaron dunha serie de ferramentas que non están desenvolvidas noutros seres vivos cos que comparte este mundo.

Por outra banda, as sociedades humanas caracterízanse pola súa **capacidade de transmitir cultura** a través do linguaxe:

a) A **capacidade de falar**, que é unha facultade propia dos seres humanos e está relacionada coa súa complexa estrutura cerebral.

b) O **linguaxe**, xa que grazas a el aparecen formas culturais de relación coa natureza e cos outros seres humanos, é dicir, unha diversidade de culturas materiais e sociais.

Todo o exposto anteriormente lévanos a considerar que **o ser humano é unha construción cultural**, porque é o resultado de valores, crenzas e ideas que foi adquirindo ao longo do tempo, creando unha imaxe da súa propia persoa e do mundo que o rodea. Para xerar esa imaxe nutríronse dos seus acentros e das súas experiencias. Os valores que nos transmitiron deixan marcas de identidade que determinarán a nosa forma de actuar e de afrontar a vida, así como de interactuar co mundo. Por iso, canto máis coñezamos a nosa historia, mellor nos autocoñeceremos.

1.5.1. Humanización e cultura

Na evolución do ser humano son fundamentais dous aspectos: por unha banda, os **cambios biolóxicos** que deron lugar a un proceso coñecido como **hominización**; e por outra, os **cambios culturais** que permitiron aos homínidos adaptarse ao medio, aprendendo novos hábitos, que podemos denominar **humanización**.

A humanización é o proceso de transformación cultural que se produce na conduta dos homínidos desde os orixes da especie e que constituíu as culturas humanas.

A hominización é o proceso biolóxico que transformou os primeiros homínidos no ser humano actual.

Os conceptos de «humanización» e «hominización» están interrelacionados, porque non é posible entender un cambio sen o outro, xa que sen «hominización» non existira «humanización», e viceversa.

Os acontecementos principais que constitúen o proceso de humanización son:

- **Aparición da linguaxe:** só os seres humanos posúen unha linguaxe articulada, que está constituída por unidades mínimas con significado (**fonemas**), e arbitraria, é dicir, que non existe relación entre o significante (a **palabra**) e o significado (o obxecto que designa).
- **Aprendizaxe:** durante a infancia prodúcese un proceso de aprendizaxe debido a que o noso cerebro necesita absorber valores, normas e técnicas dos seres que nos rodean. Deste xeito, xerárase unha formación.
- **Descubrimento do lume e fabricación de utensilios:** estes descubrimentos facilitaron ao ser humano a caza e a súa propia defensa, transformando a especie en onívora.
- **Comportamento social:** a cooperación dos membros do grupo para realizar actividades cotiás, como a caza ou a fabricación de ferramentas, propiciará a aparición dos roles sociais.

1.6. Etnocentrismo e diversidade cultural

As distintas formas de interpretar o mundo levaron á aparición de diferentes culturas, pois cada grupo pode xestionar situacións ou entender o mundo de forma distinta, dando lugar á **diversidade cultural**.

Frente á natureza humana, universal e común, a cultura é particular dunha comunidade ou grupo. As culturas non son herméticas e frecuentemente mestúranse, xerando cambios e o fenómeno denominado multiculturalismo, a convivencia de varias culturas nun mesmo lugar. No pasado, esta convivencia podía xerar conflitos e a cultura minoritaria era frecuentemente marginada.

A diversidade cultural é a pluralidade de identidades existentes que caracteriza os grupos e que constitui a humanidade.

Ante a diversidade cultural, a humanidade adoptou distintas actitudes ao longo da historia:

- **Etnocentrismo:** baséase en adoptar unha actitude que considere a propia cultura superior ás demais. Isto pode desencadear fenómenos como o imperialismo ou o colonialismo.
- **Universalismo:** mantén unha actitude de rexeitamento cara ao etnocentrismo. Trátase dun punto de vista que defende que, baixo as particularidades de cada cultura, hai algúns elementos comúns en todas elas que se poden denominar «universais culturais».
- **Relativismo:** considera que calquera cultura é válida e respectábel, evitando os prexuízos etnocéntricos.
- **Racismo:** é a convicción de sentirse superior a outra cultura por cuestións de raza.
- **Xenofobia:** rexeitamento cara ao estranxeiro, producido normalmente por medo ou descoñecemento.
- **Interculturalismo:** propón que é posible a convivencia pacífica de distintas formas de vida mediante o diálogo e a tolerancia.

Sen embargo, a globalización e o desenvolvemento das novas tecnoloxías xeraron un maior contacto entre os pobos, producíndose unha converxencia cultural. Cada vez con maior frecuencia, asumimos rasgos propios de outras culturas sentíndoos como propios.

Actualmente, existe un debate entre o relativismo e o universalismo cultural. O relativismo sostén que cada cultura debe interpretarse dentro dos seus propios termos e defende que non existe un único punto de vista para interpretar as distintas culturas. Pola súa banda, o universalismo establece que en todas as culturas existen valores comúns a todos os membros da especie humana.

1.7. Cultura, personalidade e institucións culturais

Partimos do feito de que a personalidade é un aspecto propio, particular e innato de cada individuo, e, por tanto, o diferencia dos demais individuos da súa especie.

Non obstante, se nos paramos a reflexionar sobre este tema, poderemos descubrir que hai moitos aspectos da personalidade, tales como determinadas condutas ou pensamentos, que están condicionados pola cultura á que se pertence ou o tipo de sociedade na que vivimos. A personalidade está constituída polos seguintes elementos:

a) **Internalidade:** a personalidade é un elemento que non se pode percibir directamente, senón a través da interpretación do seu comportamento.

b) **Estabilidade:** o suxeito ten unha forma de ser que o identifica, aínda que existan cambios ao longo da súa vida.

c) **Consistencia:** o ser humano responde dunha maneira semellante a situacións que son semellantes.

d) **Individualidade:** cada individuo é único e posúe a súa propia identidade.

A personalidade é a forma de ser e de actuar dunha persoa, e está formada polas súas ideas, crenzas, emocións, intereses, visión do mundo, etc.

Podemos establecer dous puntos de vista cando analizamos a relación entre cultura e personalidade:

a) **Punto de vista transcultural:** estuda a personalidade do individuo buscando semellanzas entre distintas sociedades para establecer culturas universais ou considerar que, mediante a cultura, se pode predecir a conduta dun individuo.

b) **Punto de vista individualista:** determina os medios que proporciona cada cultura para que cada individuo poida expresar os seus rasgos propios de personalidade.

Existen **culturas individualistas**, nas que prima a satisfacción persoal ou a autoestima, e **culturas colectivistas**, onde a satisfacción prodúcese polos éxitos do grupo. O benestar está relacionado co cumprimento das normas sociais.

As **institucións culturais** son todas aquelas accións cuxo obxectivo é cambiar a realidade social e cultural dunha comunidade. A súa finalidade é crear uns valores que respondan ás necesidades dun grupo e xerar na sociedade aprecio polos bens artísticos e culturais. Xuntamente, búscase difundir a identidade cultural dunha comunidade.

Deste xeito, as institucións culturais teñen un papel fundamental nun mundo globalizado, onde moitos pobos están perdendo as súas señas de identidade, que posúen un gran valor para o coñecemento da historia da humanidade. Esta identidade forma parte da **idiosincrasia cultural** de cada pobo.

2. O ser humano desde a perspectiva sociolóxica

A socioloxía estuda os grupos, as comunidades e as institucións que existen na sociedade humana, así como os procesos de socialización, fenómenos de marginación, comportamentos, etc., destes. Para aproximarnos ao coñecemento do ser humano desde unha perspectiva sociolóxica, debemos partir do termo *Homo sociologicus*, que establece que o ser humano ubícase dentro dunha estrutura social e que a súa forma de vida depende da posición que ocupe nesta estrutura.

Para ter unha visión e un coñecemento do ser humano desde unha perspectiva sociolóxica, cómpre coñecer as súas calidades:

a) Comparte moitos rasgos cos animais, pero ademais **necesita comunicarse** mediante símbolos (crenças, mitos ou lendas).

b) Busca a **satisfacción física** propia e dos seus familiares, en función do que nos permitan os recursos físicos, económicos ou materiais dispoñibles. Tamén necesita un recoñecemento social, que lle proporcione bens materiais ou simbólicos.

c) É o produto resultante da súa **bioloxía individual** (idade, sexo, intelixencia, etc.), a súa **biografía** (proceso de socialización), a **comunicación** cos outros individuos e a súa **posición social**. Ten a **capacidade de innovar**.

d) Tende a ser **solidario**, especialmente cos membros da súa comunidade, cos que establece lazos para o mantemento da cohesión social. Ao mesmo tempo, pretende controlar os recursos para acadar o seu propio benestar. Pola súa razón, a súa conduta solidaria estará determinada por se consegue ou non os seus propios intereses.

e) Coexiste en **sociedades complexas** nas que existen problemas de desigualdade. Esas sociedades réxense mediante normas sociais que regulan a interacción entre os seus membros, establecendo o que é xusto ou non na súa estrutura social.

2.1. O ser humano como ser social

Concepto de sociedade. Tipos de sociedades

O ser humano é un ser social por natureza, pois necesita doutros seres humanos para sobrevivir. Podemos intuír, polo tanto, que o ser humano posúe unha dobre vertente: por unha banda, a individual, onde desenvolve a súa personalidade; e, por outra, a social, onde desenvolve as súas habilidades para convivir cunha determinada comunidade. O ser humano debe coñecer e conciliar ambos planos para vivir pacificamente en sociedade. Isto é o que se denomina proceso de socialización.

En resumo, o ser humano é un ser social por natureza porque:

- a) Posúe unhas cualidades sociais innatas que o predispoñen a relacionarse cos demais seres humanos e a vivir en sociedade.
- b) Desenvólvese mediante a convivencia en grupos.
- c) A súa natureza humana está ligada á súa natureza social.

A sociedade é un conxunto de persoas que se unen dun xeito estable para acadar un obxectivo común.

Cada sociedade caracterízase porque os individuos comparten un territorio interactuando entre si de forma cooperativa. Polo tanto, a sociedade condiciona as persoas, que deben seguir unhas normas de convivencia, o que, nalgúns casos, pode xerar certa tensión en relación coa liberdade individual. A solución para evitar esa tensión é buscar un equilibrio entre a liberdade persoal e a orde social.

As relacións que xorden da convivencia humana crean deberes e obrigas persoais e colectivas. Por iso, tales relacións determinarán a moral do individuo. Deste xeito, cando un

individuo non siga a orde moral establecida pola comunidade, xurdirá un conflito que deberá solucionarse mediante a xustiza, a cooperación, a solidariedade ou a responsabilidade.

En socioloxía, pódense clasificar os tipos de sociedades atendendo a tres características:

1. Sociedades segundo a escritura.

Clasifícanse en sociedade primitiva, que carece de escritura, e sociedade civilizada, que posúe escritura e, por conseguinte, máis vantaxes á hora de transmitir os coñecementos.

2. Sociedades segundo o grupo predominante.

Existen catro tipos:

- a) Sociedade económica, rexi da por valores materiais que determinan o estatus.
- b) Sociedade familiar, baseada no respecto ás persoas maiores e anciás, onde o estatus está determinado pola ascendencia.
- c) Sociedade relixiosa, centrada nas relacións entre Deus e o ser humano.
- d) Sociedade política ou totalitaria, onde o Estado controla os demais grupos.

3. Sociedades comunitarias ou asociativas.

As sociedades comunitarias, tamén chamadas «simples», están dirixidas por grupos primarios, onde existe pouca especialización no traballo, hai relacións de parentesco e caracterízanse pola solidariedade, o respecto ás tradicións e pola escaseza de membros.

As sociedades asociativas, tamén chamadas «complexas», están dirixidas por grupos secundarios, con grande presenza da industrialización, alta especialización no traballo, menor solidariedade entre os membros e menor estabilidade.

2.2. Estratexias de inclusión e cohesión social

A socioloxía analizou como os cambios sociais modifican as xeracións actuais a causa de procesos como a globalización. Neste sentido, a cohesión social aparece cando a humanidade atravesamos un período de transición no tempo ou un cambio de época na historia. Para xerar cohesión social é fundamental fortalecer os vínculos coa comunidade mediante accións realizadas desde o respecto á diversidade.

A cohesión social é un proceso que debe garantir os dereitos de todos os grupos sociais, evitando calquera tipo de marxinação (sociocultural, étnica, física ou psicolóxica) e propiciando as súas posibilidades de autonomía.

A cohesión social está relacionada cos elementos de inclusión social que constitúen unha comunidade. Estes elementos inclúen, entre outros, o emprego, o acceso á educación, as políticas de fomento da igualdade, os servizos de saúde, o benestar e a protección social. Todas as persoas que viven dentro dunha comunidade deben ter acceso a unha calidade de vida, sen importar o seu sexo, relixión, etnia, orientación sexual, etc.

A calidade de vida é un estado de benestar persoal que adquire o individuo en función da satisfacción ou insatisfacción que sente en relación con determinados aspectos (sociais, psicolóxicos, culturais, etc.) que lle son importantes.

Algunhas estratexias que poden resultar beneficiosas para mellorar a calidade de vida das persoas son as seguintes:

a) Coidar a saúde mental para manter un equilibrio entre o individuo e o seu contorno social e cultural.

b) A cooperación entre individuos, que fomenta a solidariedade e xera relacións satisfactorias.

c) A conservación do medio ambiente. Será fundamental reducir o consumo innecesario, establecendo unha economía sustentable que garanta o benestar social e promova un consumo responsable.

2.3. Relacións sociais durante a adolescencia

As relacións que se establecen durante a adolescencia son de tres tipos: familiares, sociais e de parella.

2.3.1. Relacións familiares

As relacións entre pais e nais e fillos e fillas adoitan ser menos fluídas que na etapa anterior e poden aparecer discusións debido a que a persoa adolescente demanda máis liberdade. Como consecuencia, tamén pode xurdir certa rebelión fronte ás normas familiares impostas. Ante esta situación, é recomendable fomentar o diálogo, tentando establecer unha relación de confianza dentro da familia.

2.3.2. Relacións sociais

Establécense durante o proceso de socialización co grupo de iguais, que se converte no seu punto de apoio. A persoa adolescente adoita buscar a aprobación do seu grupo de iguais (amigos e amigas, compañeiros e compañeiras, etc.). As relacións que estableza con este grupo deben fomentar a súa autoestima, permitirlle expresarse libremente e xerar experiencias positivas.

Nos casos nos que as persoas mozas carecen de habilidades para relacionarse cos demais, a súa autoestima pode verse danada, dando lugar á aparición de comportamentos negativos que afecten ás súas actividades cotiás (por exemplo, o rendemento escolar). Se, pola contra, a persoa adolescente se identifica co seu grupo de iguais, o camiño cara á vida adulta será máis sinxelo.

2.3.3. Relacións de parella

A adolescencia caracterízase por ser unha etapa na que se comezan a experimentar desexos sexuais. Ademais, os sentimentos percíbense de maneira máis intensa. As primeiras relacións sentimentais adoitan ser curtas e prodúcense dentro do grupo de amizades. O amor soe idealizarse e pode ser o motivo polo que, nalgúns casos, se produzan comportamentos inadecuados, como os celos ou a falta de confianza, que poden derivar, en situacións máis extremas, en chantaxe ou violencia.

Para evitar estes problemas, é esencial que durante a adolescencia exista unha boa educación sexual, e que as persoas mozas sexan instruídas tanto pola familia como pola escola.

2.4. Busca da autonomía e asunción progresiva de responsabilidades

Durante a adolescencia, o ser humano comeza unha busca de autonomía mediante a cal tenta desligarse dos adultos e, aínda que os pais e nais axuden os seus fillos e fillas nese camiño cara á independencia, é esencial que durante o proceso exista un diálogo constante para que a persoa adolescente comprenda as consecuencias dos seus actos.

É certo que estes actos deben estar supervisados polos pais e nais, pero na sociedade actual tende cada vez con máis frecuencia á sobreprotección dos fillos e fillas, o que atrasa máis a independencia das novas xeracións, tanto persoal como economicamente.

Frecuentemente, a persoa adolescente quere autonomía, pero sen asumir as responsabilidades que esa independencia implica. Isto pode xerar problemas no ámbito familiar. Cando se tome conciencia dos compromisos e obrigas coa familia, coa escola e cos valores sociais, xurdirá a harmonía entre autonomía e responsabilidade.

A responsabilidade é a facultade de elixir entre varias opcións e aceptar as consecuencias que xeran as nosas decisións e actos.

A responsabilidade vaise adquirindo ao longo da vida e varía en función da idade e da capacidade de cada persoa. En definitiva, trátase de que durante a adolescencia se medre como persoa e, para iso, é necesario desenvolver certas responsabilidades que permitan afrontar a etapa adulta con maior preparación.

2.5. Condutas prosociais e antisociais

A conduta prosocial é unha conduta social positiva, que non é agresiva con outros individuos e que, nalgúns casos, pode ter unha motivación altruísta. É dicir, podemos considerar que son actos realizados en beneficio ou axuda doutras persoas.

Nos últimos anos investigouse sobre a conduta prosocial e a conduta antisocial en relación con distintas circunstancias interpersoais, tales como a socialización ou o illamento social.

As conclusións establecen que canto maior apoio reciba un individuo dentro do ámbito familiar, maior capacidade de socialización posúe. Do mesmo xeito, a felicidade dunha persoa tamén fomenta as condutas prosociais.

Pola contra, nun mundo no que convivimos con individuos que cometen actos considerados delituosos ou sancionados pola maioría da sociedade, cabe preguntarse se é posible desenvolver condutas prosociais con estes individuos.

Segundo a teoría da aprendizaxe social de Bandura, é posible desenvolver condutas prosociais ante condutas consideradas antisociais. Isto pódese levar a cabo mediante:

- A observación, vendo como outras persoas teñen comportamentos considerados positivamente pola sociedade.
- A repetición desa conduta positiva.
- A comprobación de que ese comportamento positivo xerou algún beneficio ou satisfacción.

A conduta antisocial é aquela relacionada con comportamentos ou accións que teñen como finalidade alterar a orde social ou prexudicar outras persoas.

A este tipo de condutas pertencen os abusos ou delitos, que están sancionados polas leis ou pola cidadanía. Unha persoa cunha conduta antisocial pode actuar de diversas formas, ben contra propiedades alleas (actos vandálicos ou atracos), ben contra outro individuo ao que quere prexudicar (agresións, ofensas, abusos ou acoso).

A conduta antisocial é aquela que viola as normas sociais que regulan a convivencia ou os dereitos das persoas.

Porén, cómpre salientar que as condutas antisociais abranguen distintos tipos de accións moi diversas entre si, que van desde unha pintada nun banco ata a violación dunha persoa, aínda que en ambos casos se altera a orde social establecida. Deste xeito, ás veces é complicado interpretar que comportamentos se poden definir como antisociais e cales non. Isto vai unido a un incremento das condutas antisociais na actualidade.

Por iso, é importante analizar que factores poden ser os causantes de que se desenvolva unha conduta antisocial:

a) **Factores ambientais.** Os medios de comunicación ou algunhas institucións ou agrupacións poden promover, nalgúns casos, comportamentos violentos ou antisociais.

b) **Factores individuais.** Relaciónanse co temperamento, a incapacidade para controlar os impulsos ou con problemas de adaptación. Isto, unido á falta de habilidades sociais, pode conducir a condutas antisociais.

c) **Factores familiares.** A familia é un pilar fundamental á hora de evitar condutas antisociais. Porén, ás veces poden xurdir circunstancias no seo familiar que as xeren, como o divorcio da parella ou a violencia doméstica. Igual de prexudicial pode ser unha educación demasiado permisiva ou, pola contra, excesivamente autoritaria.

d) **Factores patolóxicos.** Existen algunhas patoloxías psicolóxicas que poden xerar condutas antisociais, como o trastorno antisocial da personalidade ou o trastorno disocial da personalidade.

Perfecto 😊

Aquí tes o texto **totalmente corrixido e traducido ao galego normativo**, mantendo o estilo formal e académico do orixinal.

2.6. Normas, roles e estereotipos

Na actualidade vivimos rodeados de normas e roles que fomentan a aparición de estereotipos de xénero, os cales xeran desigualdades entre homes e mulleres.

Estes estereotipos limitan ás persoas, xa que non lles permiten desenvolver libremente as súas capacidades persoais nin tomar decisións con independencia.

Un estereotipo de xénero é unha opinión ou prexuízo xeneralizado que atenta contra as características que posúe un home ou unha muller, ou sobre as funcións sociais que deben desempeñar.

Aínda que existen leis que garanten a igualdade de xénero, lamentablemente a discriminación contra a muller continúa existindo en todo o mundo, tanto en países desenvolvidos como en países en vías de desenvolvemento, e ademais é fomentada por parte da sociedade.

Os estereotipos de xénero adoitan prexudicar ás nenas durante o seu desenvolvemento, desde os primeiros anos de vida, xa que limitan as súas aspiracións persoais e profesionais de cara ao futuro.

A mellor ferramenta que posuímos para erradicar os estereotipos é a educación. Polo tanto, a escola e as nais e pais desempeñarán un papel fundamental.

2.6.1. Igualdade de xénero

As Nacións Unidas definen a igualdade de xénero como *“a igualdade de dereitos, responsabilidades e oportunidades das mulleres e dos homes, das nenas e dos nenos”*. Sempre que se fala de igualdade de xénero, parte-se do feito de que existe unha desigualdade entre os dereitos do home e da muller polo seu xénero. Polo tanto, é necesario evolucionar cara a un estado de igualdade real.

A desigualdade por razóns de xénero reflíctese en diversos ámbitos da sociedade:

a) No mundo laboral. Segundo a ONU, a fenda salarial de xénero a nivel mundial é do 23 %. A taxa de actividade das mulleres é do 63 %, mentres que a dos homes é do 94 %. Isto acompáñase do feito de que, nalgúns países, os maridos poden impedir legalmente que as súas esposas traballen e, en 39 países, as fillas e os fillos non teñen os mesmos dereitos de herdanza. Ademais, as mulleres gañan de media menos ca os homes, e os seus traballos adoitan ser máis precarios e inestables.

b) Na participación política. Aínda que nas últimas décadas as mulleres lograron avances no acceso a cargos políticos, a súa representación nos parlamentos nacionais está lonxe da paridade, con só o 23 % de mulleres. Unicamente hai xefas de Estado ou de Goberno en 21 países, e 119 países nunca tiveron unha muller como presidenta. No mundo existen arredor de 700 millóns de mulleres que se casaron antes dos 18 anos, moitas delas con menos de 15.

c) Na educación. Máis de 16 millóns de nenas nunca chegarán a estar escolarizadas. Segundo a UNESCO, as mulleres representan dous terzos dos 750 millóns de adultos analfabetos. A educación é unha garantía para que unha muller consiga un traballo digno, cunha remuneración xusta. Ademais, proporciónalle unha autonomía económica que evita relacións de dependencia que, nalgúns casos, poden derivar en situacións de violencia doméstica.

As desigualdades de xénero tamén se producen no ámbito da saúde e da violencia de xénero, dous factores críticos que forman parte da vulneración dos dereitos das mulleres.

A situación socioeconómica, a relixión, a orientación sexual, a raza, a etnia ou o país no que viven as mulleres son outros factores que poden crear contextos de desigualdade. Para evitar estas situacións é fundamental que os gobernos establezan políticas a favor da igualdade, garantindo así o equilibrio social.

Por último, para fomentar a igualdade de xénero débense evitar os micromachismos, tanto no ámbito familiar coma no escolar, que son prácticas cotiás ou “pequenas tiranías” aceptadas pola sociedade fronte a outras formas de violencia machista que son condenadas activamente polo contorno social.

O empoderamento da muller é un estado no que esta reforza as súas capacidades para superar as barreiras que lle impón a sociedade pola súa condición de muller, propiciándolle unha vida autónoma e plena, en condicións de igualdade de dereitos en todos os ámbitos da súa vida: persoal, social, económico e profesional.

A pesar dos avances en igualdade de xénero, aínda queda un longo camiño por percorrer. Por este motivo existen organismos que, tanto a nivel estatal como europeo, traballan pola igualdade. En España, por exemplo, están o **Instituto da Muller e para a Igualdade de Oportunidades (IMIO)** e o **Observatorio Nacional da Violencia de Xénero**, mentres que en Europa velan polos dereitos das mulleres institucións como **ONU Mulleres**, o **Instituto Europeo da Igualdade de Xénero** ou o **Fondo das Nacións Unidas para a Muller (UNIFEM)**.

2.7. Diversidade e convivencia positiva dentro dos grupos

No mundo existen múltiples sociedades, cada vez máis diversas entre si, integradas por persoas que posúen costumes e valores diferentes. Esta diversidade pode xerar

enriquecemento, tanto no desenvolvemento persoal coma no colectivo, pero tamén pode dar lugar a posturas enfrontadas que provoquen unha involución na humanidade.

Polo tanto, debemos adoptar un compromiso social que garanta os dereitos de todas as persoas. Cómpre entender a diversidade como un valor positivo, que promova a tolerancia e o respecto para facer fronte á denominada “*sociedade do risco*”, caracterizada polo desprezo cara ao ser humano.

Porén, cando existe diversidade dentro dos grupos, a convivencia pode xerar conflitos, que deben abordarse como reflexo desa diversidade.

2.7.1. Procesos de transición á vida adulta en perspectiva comparada

Na nosa sociedade, a adolescencia é unha etapa que se prolonga cada vez máis, xa que non é tarefa doada asumir o papel de persoa adulta e todas as responsabilidades que isto implica. Durante a transición á vida adulta prodúcense dous procesos fundamentais:

a) A consecución da autonomía. Para iso, por unha banda, a persoa adolescente emprega os valores e as normas que aprendeu, e por outra, o desenvolvemento da súa capacidade cognitiva permítille superar os conflitos que lle xurdan.

b) A configuración da identidade persoal. A persoa adolescente forma a súa identidade tomando como referencia as ideas e os valores do seu grupo. Adoitan servir de modelo as persoas importantes do seu contorno.

A transición á vida adulta abrangue diferentes cambios, que van desde a incorporación ao mundo laboral ata a emancipación familiar, así como a posibilidade de comezar a participar na comunidade a través de distintas institucións ou organismos. Mais esa transición realízase de formas diferentes.

Nunha perspectiva comparada pódense establecer diferenzas con respecto a outros países europeos:

a) Emancipación tardía. En España existe un abandono tardío do fogar familiar. Para favorecer un proceso de emancipación similar ao doutros países sería conveniente potenciar a “*vivienda joven*” en alugueiro, ofrecendo contratos a baixo custo. Outra iniciativa sería incrementar as vivendas de alugueiro social.

b) Desemprego. O desemprego é un grave problema ao que se enfronta a mocidade española. Para contrarrestar os seus efectos, unha opción posible sería imitar o sistema de emprego de países como Dinamarca e os Países Baixos, denominado “*triángulo de ouro*”, que se fundamenta na flexibilidade do mercado laboral e nunha seguridade social que proporcione un alto nivel de protección, xunto cunha política de emprego baseada nos dereitos e obrigas das persoas traballadoras.

c) Abandono escolar. En España existe un abandono escolar temperán en comparación con outros países europeos. Para evitar esta situación sería conveniente adaptar os obxectivos do ensino ás motivacións da mocidade e crear un sistema que permita a mobilidade entre os diferentes niveis educativos.

d) Fomento de políticas sociais, de xuventude e de xénero. É necesario impulsar políticas sociais que preveñan a pobreza e a exclusión social. Ademais, resulta imprescindible fortalecer as políticas de xuventude para favorecer a participación e o asociacionismo.